

boek vind je dan ook aandacht voor fair trade, voor een eerlijk inkomen voor boeren, of voor de arbeidsomstandigheden in het Zuiden bij de productie van onze consumptieproducten. Bij de omschrijving van 'duurzame ontwikkeling' is de rechtvaardigheidsdimensie evenwel afwezig, wat symptomatisch is voor de gangbare maatschappelijke duiding ervan.

Verder begint het laatste hoofdstuk 'in de sacoché' met de stelling dat systemische veranderingen om meer vragen dan individuele gedragsveranderingen, dat wij daartoe ook onze machtsmogelijkheden als burger moeten inzetten. En dan is de vraag 'hoe?' De concrete uitwerking wijst dan toch vooral op de mogelijkheden van die burger om als consument 'neen' te kunnen zeggen. Voor het realiseren van een rechtvaardige samenleving zal dat hoe dan ook tekortschieten. Burger zijn betekent ook om buiten de eigen kring te treden en zich te organiseren, o.m. via sociale bewegingen, en dat had ik dan toch graag even gelezen. Kwestie van alle mooie perspectieven die het boek biedt in de juiste verhoudingen te zien. Met alle sympathie, maar misschien bij de volgende editie?

Jef Peeters

De vakbond als de voorvechter van de transitie: wens of realiteit?

Räthzel, N., & Uzzell, D. (Eds.). (2012). *Trade Unions in the Green Economy: Working for the Environment*. Routledge

Recent staken Anneleen Kenis en Matthias Lievens in hun boek *De mythe van de groene economie* een opmerkelijke hand uit naar de vakbeweging in de strijd voor een radicale omwenteling van het kapitalistische systeem. De groene beweging en de vakbeweging zouden samen de motor moeten worden achter

een ecosyndicalistische strijd. Ongeveer parallel met dit Nederlandstalige boek, verscheen ook het boek *Trade Unions in the Green Economy: Working for the environment*. In dit boek worden zowel academische als vakbondswerkers aan het woord gelaten over hoe zij de samenwerking zien tussen de vakbond en de groene beweging, in theorie en in praktijk. In deze boekbespreking kijken we met een kritische bril naar dit laatste boek. We doen dit in het licht van de oproep van Kenis & Lievens en belichten de obstakels en kansen van het ecosyndicalistische project.

Trade Unions in the Green Economy is opgebouwd uit twee grote delen. In een eerste deel worden verschillende vertegenwoordigers van internationale vakbondskoepels aan het woord gelaten over hun visie op de rol van de vakbond in de ecologische discussie. In een tweede deel worden onderzoekers aan het woord gelaten die hun visie en ervaringen delen over de ecologische tendensen in de syndicale wereld. In tegenstelling tot vele boeken over syndicalisme of ecologie ligt de focus in dit boek niet op Europa. Meer zelfs, geen enkele bijdrage maakt een analyse vanuit een Europees kader. Wel wordt er gekeken naar de vakbonden in Australië, de VS, Korea, Taiwan en Zuid-Afrika. Hoewel een niet-Europese invalshoek meer dan welkom is, kunnen we ons toch vragen stellen bij de veralgemeenbaarheid van de bevindingen aangezien het 'Europees syndicalisme' sterk verschilt van de syndicale tradities in bijvoorbeeld de VS.

Doorheen de zeer verschillende hoofdstukken van zowel de praktijkmensen als de academici komen er enkele tendensen naar boven. Zo blijkt duidelijk dat de arbeidersbeweging kiest voor een groene versie van het kapitalisme, en niet zozeer voor een radicale ecologische omwenteling. Daarnaast komt de dubbele identiteit van de vakbeweging telkens naar boven. Waar academici en activisten de 'sociale-bewegingskant' van de vakbond in de verf zetten, blijkt in realiteit dat de

arbeidsbeweging voornamelijk een organisatie is die de belangen van zijn leden verdedigt. Beide constatering zijn van cruciaal belang voor iedereen die inzet op de vakbonden om tot een niet-kapitalistische ecologische omwenteling te komen. Iedereen weet het, arbeid en ecologie staan soms tegenover elkaar met tegenstrijdige belangen. Jobs of schone lucht. Werkgelegenheid of een bos. Als oplossing (of als middenweg) wordt daarom de *just transition* gepromoot waarbij een ecologische omwenteling niet gepaard gaat met sociale afbouw, daarover is iedereen het ongeveer eens. Maar just transition naar wat? Naar een vergroend kapitalisme, of naar een radicaal ander, postkapitalistisch maatschappijmodel waar Kenis en Lievens (2012) voor pleiten. Voor de vertegenwoordigers van de internationale vakorganisaties is de zaak in ieder geval duidelijk. Zo stelt Anabella Rosenberg expliciet dat: *'the labour movement is generally less receptive to these approaches [de postkapitalistische] as these are often perceived as being 'anti-development' or 'anti-social'*'. Rosenberg legt hier de vinger op de wonde. Hoewel vele auteurs (en dan vooral de academische) stellen dat de oppositie tussen arbeid en ecologie 'vals' is, wordt er zelden of nooit een sluitende argumentatie gegeven om dit te staven. Daarnaast mag de oppositie dan al 'vals' zijn, hij is zeer reëel in de hoofden van vele syndicalisten en ecologen. Een overtuigende ontkrachting van deze tegenstelling krijgen we nergens te lezen, noch wordt er daartoe enige serieuze poging ondernomen. Zolang deze oppositie blijft bestaan is het een illusie te denken dat de vakbeweging ver mee zal stappen in het ecologische verhaal, en al zeker dat ze zal opkomen voor een radicalere transitie waarop vele academici hopen.

De soms hopeloze pogingen van de auteurs om aan te tonen dat er wel degelijk een basis is voor verregerende samenwerking en dat er een soort 'rijpen van de geesten' is, toont aan dat het ecosyndicale

project meer wens dan werkelijkheid is. Doorheen de vele hoofdstukken ontwaart men de diepe wens van de auteurs dat de vakbond eerst en vooral een sociale beweging is die radicaal durft op te komen voor het algemeen welzijn. Deze wens stuit vaak op de werkelijkheid dat de vakbeweging in de meeste landen een stuk sociale beweging is, maar vooral toch een ledenorganisatie die de belangen van zijn leden probeert te verdedigen. Dat ze niet blind is voor andere groene thema's is maar logisch en dit verklaart waarom vakbonden zich inderdaad meer en meer uitlaten over groene kwesties, maar de groene kwestie is op heden niet de *core business* van de arbeidsbeweging (en dat zal zo blijven in de nabije toekomst).

Naast deze twee reality checks voor ecosyndicale enthousiasten, biedt het boek echter wel een aantal goede inzichten en ideeën over hoe de syndicale werking zich kan 'vergroenen' en welke rol de vakbond kan spelen in eventuele transitie. Zo breekt Hendriksson (pp. 78-86) een lans voor een radicale ecologische reconversie van de auto-industrieën en ziet daarbij een hoofdrol weggelegd voor de vakbonden en de arbeiders. De vakbond moet zich richten op het vinden van 'collectieve oplossingen' (reconversie) en niet enkel op individuele (*outplacement*). Martin Murillo (pp. 29-40) pleit ervoor om het mandaat van de werknemersparticipatie over 'gezondheid en veiligheid' uit te breiden naar alle materie die te maken heeft met het milieu. Ze noemt dit de *workers' environmental rights* en denkt dat de groene thema's op die manier ook hun weg kunnen vinden in afdwingbare collectieve arbeidsovereenkomsten. Ze wordt hier bijgetreden door Snell & Fairbrother (pp. 146-162) die ervoor pleiten om just transition niet zomaar te bekijken vanuit het resultaat, maar ook vanuit het proces.

Het boek *Trade Unions in the Green Economy* biedt dus een wat ontvruisterende kijk op hoe de vakbonden samenwerken met de ecologische beweging. Hoewel de goede

wil van de auteurs van de pagina's spat, stuiten ze op een absoluut gebrek aan praktische, succesvolle voorbeelden. Moest het boek vlot lezen, zou het een aanrader zijn voor iedereen die gelooft in het ecosyndicale project. Helaas zijn vele hoofdstukken niet meer dan een saaie oplistings van initiatieven en verklaringen en lijden andere hoofdstukken aan een nijpend gebrek aan inhoud of verhaal.

Stan De Spiegelaere

Kenis, A., & Lievens, M. (2012). *De mythe van de groene economie. Valstrik, verzet, alternatieven*. EPO.

Stan De Spiegelaere is verbonden aan het HIVA (Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving) en is actief bij Poliargus.

De soortenstorm

Gerard Jagers, *De soortenstorm. Het nut van biodiversiteit in evolutionair perspectief*, Zeist: KNNV Uitgeverij, 2012, 118p.

Hoe slechter het gaat met de biodiversiteit, hoe meer auteurs zich gaan afvragen of dat überhaupt wel een probleem is. Doorgaans gebeurt dit op morele gronden, maar Gerald Jagers probeert het vraagstuk natuurwetenschappelijk aan te pakken. Hij gaat op zoek naar het nut van biodiversiteit in evolutionair perspectief, laat daarbij het populaire 'nut voor de mens' achter zich en bekijkt de mens – zoals het is – gewoon als onderdeel van de biodiversiteit. En die biodiversiteit omvat volgens hem alle verschillen tussen organismen. Maar wat blijft er dan nog over van het concept nut? Vanaf nu wordt het helemaal abstract. Jagers begint met een integrerend begrip voor verandering van materie en energie in het heelal, namelijk de 'inname van vrijheidsgraden'. Elke inname van vrijheidsgraden leidt tot meer differentiatie, zowel richting organisatie als richting degradatie. Zo kunnen eencelligen hun

vrijheidsgraad van zelfstandigheid verruilen voor de vrijheidsgraad van meercelligheid en alle daaraan verbonden voordelen of omgekeerd. Processen in de natuur leiden altijd tot de inname van vrijheidsgraden, waaruit Jagers afleidt dat het innemen van vrijheidsgraden nuttig is voor de natuur. Het is maar de vraag of dat klopt, maar toch wordt dit de basis voor zijn 'universeel nut van de biodiversiteit', zijnde de bijdrage van de biodiversiteit aan de inname van vrijheidsgraden in het heelal. Hoe meer bijdrage aan inname van vrijheidsgraden, hoe nuttiger de biodiversiteit: een lineaire relatie dus? Als bioloog zou Jagers toch moeten weten dat lineaire relaties uiterst zeldzaam zijn in de natuur met zijn oneindige kluwen aan terugkoppelingsmechanismen.

Wat daarna volgt is interessanter. Voortbordurend op de inzichten van Darwin over evolutie, komt de auteur tot een 'universele evolutie' of een proces dat bestaat uit twee deelprocessen, namelijk diversificatie en selectie, en zij blijven elkaar aflossen tot in het oneindige. Met zijn benadering wordt het begrip meteen ook toepasbaar buiten de biologie¹. In het heelal worden verschillende atomen gevormd (diversificatie), waarvan enkel sommige gaan deel uitmaken van bepaalde moleculen (selectie), maar er ontstaan ook heel wat verschillende moleculen (diversificatie), waarvan enkel sommige dan weer gaan deel uitmaken van bepaalde cellen (selectie) enzoverder. De evolutie is dus in staat om zonder voorkennis problemen op te lossen die samenhangen met de inname van vrijheidsgraden, zowel bij deeltjes als bij organismen.

In tegenstelling tot deeltjes kunnen organismen hun structuur enkel handhaven mits een voortdurende toestroom van energie en bouwstoffen uit de omgeving. En naarmate die schaarser worden, neemt de competitie tussen organismen toe. Elk organisme vecht om te overleven en haast zich om nakomelingen te krijgen. De motor achter dit alles is de zon.